

سبقت

کلید واژه: سبقت، **شتاب**، **کار نیک**، **پیشی گرفتن**، **عجله**، **فرصت**.
پرسش: سبقت یعنی چه؟
پاسخ: سبقت یعنی پیشی گرفتن در کارهاست.

فهرست مندرجات

- ۱- بررسی واژه سبقت و سرعت
- ۲- تفاوت سرعت و سبقت در کارها
- ۳- آیات مربوط به سبقت در کارهای نیک
- ۴- سیره پیشوایان (ع) در پیش‌گامی
- ۵- دلایل شتاب در کارهای نیک
- ۶- اسباب موجب از دست رفتن فرصت‌ها
  - ۶.۱ - فقر
  - ۶.۲ - ثروت
  - ۶.۳ - بیری
  - ۶.۴ - رخدادهای ناگوار
  - ۶.۵ - مرگ
- ۷- موانع شتاب در کار خیر
- ۸- نتایج و ثمرات سبقت در خیرات
  - ۸.۱ - ثمره دنیوی
    - ۸.۱.۱ - پیشرفت جامعه
    - ۸.۱.۲ - ایجاد انگیزه در دیگران
    - ۸.۱.۳ - ظهور و بروز کارهای خیر در جامعه
  - ۸.۲ - نتایج معنوی و اخروی
- ۹ - پانویس
- ۱۰ - منبع

بررسی واژه سبقت و سرعت

در **قرآن** با دو واژه از مردم خواسته شده است تا در کارهای نیک و پسندیده مشارکت فعال و سازنده داشته باشند. این دو واژه عبارتند از "سبقت" و "**سرعت**". بازشناسی **مفهوم** این واژگان در تبیین صحیح مشارکت نقش ویژه‌ای را ایفا خواهد نمود.
"سبقت" در **لغت** به معنای پیشی گرفتن در راه، کار، **فکر** و **علم** است [۱] فراهیدی، خلیل؛ کتاب‌العین، قم، انتشارات هجرت، ۱۴۱۰ق، ج دوم، ۵، ص ۸۵ و مصطفوی، حسن؛ التحقیق فی کلمات القرآن، تهران، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ش، ۵، ص ۴۱.
و "سرعت" عبارت است از **شتاب** داشتن؛ این معنی هم در اجسام کاربرد دارد و هم در کارها.
[۲] قرشی، سید علی‌اکبر؛ قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ش، ج ششم، ۲، ص ۲۵۵ و راغب‌اصفهانی، حسین؛ الفردات فی غریب القرآن، تحقیق صفوان عدنان، دمشق-بیروت، انتشارات دارالعلم، ۱۴۱۲ق، ج اول، ص ۴۰۷.
نقطه مقابل آن، واژه "بطء" به معنای کندی است.
سبقت در **کار خیر** و سرعت داشتن در آن، از **صفات پسندیده** به حساب می‌آیند اما **عجله** در کارها چه **خوب** باشد و چه **بد**، از صفات نكوهیده و ناپسند است. دلیل آن هم نکته‌ی لطیفی است که در معنای عجله نهفته است. **راغب** می‌گوید: «مقصود از عجله، خواستن چیزی است که هنوز موعدهش فرا نرسیده است.» [۳] راغب اصفهانی، همان، ص ۵۴۸.

تفاوت سرعت و سبقت در کارها

سرعت به معنای شتاب است. در این جا سخن از این است که بی‌توجه به دیگران هر کسی خود می‌بایست در کارهای نیک و خیر شتاب ورزد و تأتی و مکث و درنگ نکند. وقتی گفته می‌شود که در کاری باید شتاب داشت، توجه به خود فرد و عملکرد او نسبت به کاری است که باید انجام دهد و در حقیقت سرعت در کار، در حوزه‌ی فردی مطرح می‌شود.

در **مسابقه** و پیشی گرفتن چنان که از خود واژه ظاهر است، نوعی نسبت در آن نهفته است. از این رو ارتباط نزدیکی با مسایل اجتماعی پیدا می‌کند. به این معنا که هر کسی می‌بایست خود را با دیگری مقایسه کرده و بسنجد و در کارهای نیک و پسندیده بکوشد تا از دیگری سبقت گیرد. به دیگر سخن اگر دو تن می‌توانند کاری نیک و خیر انجام دهند، هر یک می‌بایست تلاش کند که زودتر از دیگری به آن اقدام کند. [۴] طباطبائی، مجدحسین؛ تفسیر المیزان، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۳۷۴، چ پنجم، ۱۹ ص، ۳۹۰.

آیات مربوط به سبقت در کارهای نیک

کسانی که برای رسیدن به **قُرْبِ خداوند** لحظه شماری می‌کنند؛ کسانی که **ایمان** به **روز واپسین** دارند و معتقدند که بازگشت همه به سوی خداست و بلاخره کسانی که لحظه‌های **غفلت** و **کوتاهی** برای جلب **رضایت معبود** را **جایز** نمی‌شمارند و آن را عقب ماندن از غافله‌ی مشتاقان معبود می‌دانند، همواره خواهان پیش‌گام بودن در این مسیر هستند.

[۵] مؤمنون/سوره ۲۲، آیه ۵۷-۶۱.

به همین دلیل است که **فرشتگان** ،

[۶] نازعات/سوره ۷۹، آیه ۴.

پیامبران

[۷] انبیاء/سوره ۲۱، آیه ۹۰.

و **بندگان صالح خدا**

[۸] آل عمران/سوره ۲، آیه ۱۱۴.

[۹] توبه/سوره ۹، آیه ۱۰۰.

در **قرآن** به این ویژگی ستوده شده‌اند که در کارهای نیک از پیشی‌گیرندگانند.

به جز گروه نخست که همواره جویای پیشگامی در این مسیر می‌باشند، خداوند دیگر **بندگان** و ایمان‌آوردگان را نیز **تشویق** به سبقت در کارهای **خیر** می‌کند:

«...» اگر خدا می‌خواست همه‌ی شما را **امت** واحدی قرار می‌داد ولی خدا می‌خواهد شما را در آنچه به شما بخشیده بیازماید (و استعدادهای مختلف شما را پرورش دهد). پس در نیکی‌ها بر یکدیگر سبقت جوید! بازگشت همه شما، به سوی خداست سپس از آنچه در آن **اختلاف** می‌کردید به شما خبر خواهد داد.»

[۱۰] مائده/سوره ۵، آیه ۴۸.

سفارش قرآن به ایمان‌آوردگان این است که به‌جای بحث و گفت و گو در مورد چیزهایی که ثمرات چندانی دربر ندارد، توجه خود را معطوف به کارهای خوب کنند و سعی کنند که در آن کارها از یکدیگر سبقت گیرند:

«هر طایفه‌ای قبیله‌ای دارد که خداوند آن را تعیین کرده است (بنابراین، زیاد در باره‌ی **قیله** گفتگو نکنید! و به جای آن،) در نیکی‌ها و اعمال خیر، بر یکدیگر سبقت جوید! هر جا باشید، خداوند همه‌ی شما را (برای **یادایش** و **کیفر** در برابر اعمال نیک و بد، در روز رستاخیز،) حاضر می‌کند زیرا او، بر هر کاری تواناست.»

[۱۱] بقره/سوره ۲، آیه ۱۴۸.

سیره‌ی پیشوایان (ع) در پیش‌گامی

روش و سیره‌ی پیامبر و **پیشوایان دین** (ع) این‌گونه نبود که تنها دستورات و پیام‌های الهی را به مردم برسانند؛ بلکه نخست خود به آنها عمل می‌کردند و سپس به دیگران می‌گفتند. بنابراین می‌توان پیش‌بینی کرد که حتی در عمل به این توصیه‌ی قرآنی نیز ایشان پیشگام همگان بودند.

امیرمؤمنان و پیشوای متقیان (ع) در بیان ویژگی‌های خود این‌چنین می‌گوید:

«آن گاه که همه از **تربیس** سست شده، کنار کشیدند، من قیام کردم و آن هنگام که همه خود را پنهان کردند من آشکارا به میدان آمدم و آن زمان که همه لب فرو بستند، من سخن گفتم و آن وقت که همه باز ایستادند من با راهنمایی نور خدا به راه افتادم. در مقام حرف و شعار صدایم از همه آهسته‌تر بود اما در عمل برتر و پیش‌تاز بودم.»

[۱۲] سیدرضی، مجد؛ نهج‌البلاغه، ترجمه مجد دشتی، قم، انتشارات مشهور، ۱۳۷۹، چ اول، ص ۹۱.

آنکه افکارش تنها دنبال یافتن کارهای خوب باشد، به مرور زمان دارای شخصیتی می‌شود که حتی آنجایی که دیگران متوجه کارهای خوب نیستند، او پیش از دیگران به انجام دادن آن اقدام می‌نماید و این همان خصوصیتی است که در شخصیت **حضرت علی** (ع) می‌توان یافت.

دلایل شتاب در کارهای نیک

به چه علت باید در کارهای خیر **شتاب** نمود و از دیگران پیش افتاد؟ برای پاسخ به این سوال، باید روشن نمود که اصولاً چرا انسان‌ها در کارها -چه خوب و چه بد- شتاب می‌کنند؟ از دست ندادن فرصت‌ها برای به دست آوردن منافع دنیوی یا اخروی جواب مناسبی است که به این پرسش می‌توان داد. **امیرمؤمنان** (ع) در این باره چنین می‌فرماید:

«خدا شما را **رحمت** کند! پس بشتابید به سوی آباد کردن خانه‌هایی که شما را به آبادانی آن فرمان دادند و تشویقتان کرده، به سوی آن دعوت کرده‌اند، (...). و! چگونه ساعت‌ها در **روز** ، و روزها در **ماه** ، و ماه‌ها در **سال** ، و سال‌ها در **عمر** آدمی شتابان می‌گذرد؟!»

[۱۳] سیدرضی، همان، ص ۳۷۱.

اسباب موجب از دست رفتن فرصت‌ها

← فقر

شخصی که دچار فقر گشته، به دلیل نداشتن بسیاری از امکانات، نمی‌تواند آن‌چنان که بایسته و شایسته است به وظایف خود عمل کند و در آرزوی انجام بسیاری از کارهای نیک که می‌توانست انجام دهد می‌ماند، تاچه رسد به اینکه بخواهد در آنها پیش‌گام نیز باشد. کارهای خوبی از قبیل کمک به نیازمندان، از جهت مالی محتاج داشتن دارایی کافی است.

← ثروت

گاه پیش می‌آید که انسانی در اثر به دست آوردن **مال** و **ثروت** فراوان، روحیه‌ی مال‌اندوزی و **حرص** و **طمع** در او به وجود می‌آید، که حاضر نیست به راحتی از سرمایه‌ی فروانی که به دست آورده به دیگران ببخشد و در راه خیر و خوبی گامی بردارد. این **ثروت** طغیان‌آور لذت‌مشارکت در کارهای خوب و حتی شیرینی **عبادت** پروردگار را نیز از انسان می‌گیرد. ^[۱۴] مطهری، مرتضی؛ مجموعه آثار، تهران، انتشارات صدرا، ۱۳۸۹ش، ج ۲۷، ص ۸۰۴-۸۰۵.

حضرت عیسی (ع) فرمود: «به **حق** به شما می‌گویم: همچنان که **مریض** به **غذا** نگاه می‌کند، ولی از آن لذتی نمی‌برد، هم‌چنین صاحب دنیا از عبادتش لذت نخواهد برد و تا وقتی که دنیا در ذائقه‌اش شیرینی می‌کند، از شیرینی عبادت بهره‌ای نصیب نمی‌گردد» ^[۱۵] ابن‌فهدحلی، احمد؛ عدة الداعی و نجاج الساعی، قم، دارالکتاب اسلامی، ۱۴۰۷ق، ج اول، ص ۱۰۶.

← پیری

دوران **پیری**، دوران کاستی‌های جسمی است. اگر انسان در زمانی که **جوان** است و از توانایی جسمی خوبی برخوردار است، از فرصت‌ها به خوبی بهره‌برده و در انجام کارهای نیک که نیاز به توانایی جسمی دارد، کوتاهی کند، دیگر پیری این اجازه را به او نخواهد داد تا به آن کارها مبادرت ورزد. شتاب در انجام کارهای نیک در جوانی این امکان را به انسان می‌دهد که بهترین بهره را از این دوران ببرد.

← رخدادهای ناگوار

بعضی از حوادث اجتماعی و سیاسی نیز می‌تواند از عواملی باشد که فرصت‌های مناسب را از انسان بگیرد. انجام بسیاری از کارها نیازمند فضای مناسب اجتماعی و سیاسی است. اگر شخصی از فضای آرام اجتماعی، سیاسی و اعتقادی بهره‌برداری مناسب را نکند و با پیش‌تازی در امور خیر شخصیت خوبی را برای خود ساخته و پرداخته نسازد، در معرض **انحرافات اخلاقی** و اعتقادی قرار دارد. **رسول خدا** (ص) فرمود: «سوی کارهای نیک، پیش از آنکه فتنه‌هایی چون پاره‌های شب‌های تاریک ظاهر شوند، پیشی گیرید؛ در آن هنگام انسان صبح **مؤمن** است و شب **کافر** می‌شود؛ **شب** مومن است و **روز** کافر می‌شود و دین خود را به کالای ناچیز دنیا **معامله** می‌کند.» ^[۱۶] ابوالقاسم؛ نهج الفصاحة مجموعه کلمات قصار حضرت رسول(ص)، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲ش، ج چهارم، ص ۳۷۰-۳۷۱.

← مرگ

از میان علل و عواملی که موجب از دست رفتن تمامی فرصت‌ها می‌شود، مرگ را می‌توان بزرگ‌ترین عامل دانست. پس از **مرگ** تنها کارهای خوبی که هرکس پیش از مرگ انجام داده باقی می‌ماند و بس. بنابراین تا فرصت هست و تا این **عمر** کوتاه از دست نرفته، انسان باید در ذخیره‌ی اعمال برای **روز واپسین** بکوشد.

موانع شتاب در کار خیر

بعضی از عواملی که به **فقر** و **اجبار** جلوی شتاب و سبقت در کارهای خیر را می‌گیرد، به اختصار بیان گردید. اما علل و عوامل دیگری نیز در شخصیت برخی از افراد وجود دارد که می‌تواند موجب سستی انسان در انجام سریع و به موقع کارهای خوب گردد. از این عوامل می‌توان به: **خودکمرسینی**، توقع بیش از حد از خود، **کمال‌طلبی** و سواس‌گونه، اشتیاق به لذت‌جویی کوتاه مدت، عدم اعتماد به نفس، عدم تسلط بر کار، نگرش منفی به کار، نگرش غیر واقع بینانه از دیگران، احساس عدم مسؤلیت در برابر خود و دیگران، **لجازی** با دیگران و... اشاره نمود. ^[۱۷] آقانه‌رانی، مرتضی؛ اهمال کاری (تعطل ورزیدن)؛ بررسی علل، راه کارها و درمان، مجله معرفت، شماره ۶۴، فروردین ۸۲، ص ۴۰.

هرگاه کسی این نقصان شخصیتی را در خود درمان کند و متوجه باشد که فرصت‌ها همیشه باقی نیستند؛ بلکه بسیاری از علل و عوامل اختیاری و قهری موجب از دست رفتن آنها می‌شوند، سعی و تلاشش در انجام کارها دو صد چندان خواهد شد. این تلاش با توجه به آثاری که شتاب و سبقت در کارهای نیک دربر دارد، سرعت بیشتری نیز به خود خواهد گرفت و چنین شخصی، با گذشت زمان جزء پیشگامان در کارهای خیر شناخته خواهد شد.

نتایج و ثمرات سبقت در خیرات

شتاب داشتن در کارهای خوب و پیشی‌گرفتن از دیگران در انجام آن دو نوع ثمره و نتیجه را دربر دارد:

← پیشرفت جامعه

از جمله نتایج دنیایی و مادی این کار می‌توان به این موارد اشاره داشت: نخست آن که **جامعه** رو به پیشرفت می‌نهد؛ چراکه پیشرفت جامعه در گرو انجام گرفتن به موقع کارهای خوب است. اگر روحیه‌ی مسابقه در انجام کارهای نیک در جامعه نهادینه شود، کارها با شتاب بیشتری پیش می‌رود.

← ایجاد انگیزه در دیگران

نتیجه دیگر مسابقه، آن است که جامعه به انجام کارهای خیر **تشویق** می‌شود و هر کسی می‌کوشد تا نخستین کسی باشد که کار خوبی را انجام می‌دهد و در حقیقت جامعه با حالت عاطفی خاصی رو به رو می‌شود که هرکسی در جست و جوی یافتن کارهای خوب است.

← ظهور و بروز کارهای خیر در جامعه

فایده دیگر مسابقه این خواهد بود که کارهای خیر علنی و آشکارا انجام و در چشم دیگران مطرح شود؛ زیرا در مسابقه، دست کم دو نفر مشارکت خواهند داشت و این گونه است که به صورت آشکار کارهای خیر مطرح و در جامعه منتشر و رقابت برای پیش تازی میان مردمان پدید می‌آید.

← نتایج معنوی و اخروی

در مورد نتایج معنوی و اخروی سبقت و شتاب در کارهای نیک نیز می‌توان گفت: بسیاری از موارد تأخیر در انجام دادن کاری، موجب از دست رفتن فرصت‌ها شده و ممکن است انسان دیگر آن میل اولیه را برای انجام آن نداشته باشد. به همین سبب توصیه شده که هرگاه **انسان** خواهان انجام کار خوبی است، شتاب نموده و برعکس هرگاه قصد انجام کار ناپسندی را داشت، کمی درنگ کند.

[\[۱۸\] کلینی، مجد؛ الکافی، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۶۲، ج دوم، ج ۲، ص ۱۴۲-۱۴۳.](#)

بسیاری از موارد است که انجام یک کار خوب در زمانی مناسب، باعث عاقبت به خیری انسان می‌شود.

[\[۱۹\] کلینی، مجد؛ الکافی، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۶۲، ج دوم، ج ۲، ص ۱۴۲-۱۴۳.](#)

از دیگر سو، **خداوند** از کارهای نیک، آنی را **دوست** دارد که در انجام آن شتاب شود.

[\[۲۰\] کلینی، مجد؛ الکافی، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۶۲، ج دوم، ج ۲، ص ۱۴۲-۱۴۳.](#)

البته باید یادآور شد که، تنها کسانی به این **توفیق** دست می‌یابند که به فرموده‌ی خداوند متعال این‌گونه باشند: «و آنها که نهایت **کوشش** را در انجام **طاعات** به خرج می‌دهند و با این حال، دل‌هایشان **هراسناک** است از اینکه سرانجام به سوی پروردگارشان باز می‌گردند، (آری) چنین کسانی در **خیرات** سرعت می‌کنند و از دیگران پیشی می‌گیرند»

[\[۲۱\] مؤمنون/سوره ۲۳، آیه ۶۰-۶۱.](#)

پانویس

۱. [↑](#) فراهیدی، خلیل؛ کتاب‌العین، قم، انتشارات هجرت، ۱۴۱۰ق، ج دوم، ج ۵، ص ۸۵ و مصطفوی، حسن؛ التحقیق فی کلمات القرآن، تهران، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ش، ج ۵، ص ۴۱.
۲. [↑](#) قرشی، سید علی‌اکبر؛ قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ش، ج ششم، ج ۳، ص ۲۵۵ و راغب‌اصفهانی، حسین؛ الفردات فی غریب القرآن، تحقیق صفوان عدنان، دمشق-بیروت، انتشارات دارالعلم، ۱۴۱۲ق، ج اول، ص ۴۰۷.
۳. [↑](#) راغب اصفهانی، همان، ص ۵۴۸.
۴. [↑](#) طباطبایی، مجدحسین؛ تفسیر المیزان، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۳۷۴، ج پنجم، ج ۱۹، ص ۳۹۰.
۵. [↑](#) مؤمنون/سوره ۲۳، آیه ۵۷-۶۱.
۶. [↑](#) نازعات/سوره ۷۹، آیه ۴.
۷. [↑](#) انشاء/سوره ۲۱، آیه ۹۰.
۸. [↑](#) آل‌عمران/سوره ۳، آیه ۱۱۴.
۹. [↑](#) توبه/سوره ۹، آیه ۱۰۰.
۱۰. [↑](#) مائده/سوره ۵، آیه ۴۸.
۱۱. [↑](#) بقره/سوره ۲، آیه ۱۴۸.
۱۲. [↑](#) سیدرضی، مجد؛ نهج‌البلاغه، ترجمه مجد دشتی، قم، انتشارات مشهور، ۱۳۷۹، ج اول، ص ۹۱.
۱۳. [↑](#) سیدرضی، همان، ص ۳۷۱.
۱۴. [↑](#) مطهری، مرتضی؛ مجموعه آثار، تهران، انتشارات صدرا، ۱۳۸۹ش، ج ۲۷، ص ۸۰۴-۸۰۵.
۱۵. [↑](#) ابن‌فهدحلی، احمد؛ عده‌الداعی و نجاح الساعی، قم، دارالکتب اسلامی، ۱۴۰۷ق، ج اول، ص ۱۰۶.

۱۶. [↑](#) پاینده، ابوالقاسم؛ نهج الفصاحة مجموعه کلمات قصار حضرت رسول(ص)، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲ش، چ چهارم، ص ۳۷۰-۳۷۱.
۱۷. [↑](#) آقاتهرانی، مرتضی؛ اهمال کاری (تعلل ورزیدن)؛ بررسی علل، راه کارها و درمان، مجله معرفت، شماره ۶۴، فروردین ۸۲، ص ۴۰.
۱۸. [↑](#) کلینی، مجد؛ الکافی، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲، چ دوم، ج ۲، ص ۱۴۲-۱۴۳.
۱۹. [↑](#) کلینی، مجد؛ الکافی، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲، چ دوم، ج ۲، ص ۱۴۲-۱۴۳.
۲۰. [↑](#) کلینی، مجد؛ الکافی، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲، چ دوم، ج ۲، ص ۱۴۲-۱۴۳.
۲۱. [↑](#) مؤمنون/سوره ۲۲، آیه ۶۰-۶۱.

منبع

[سایت پژوهه.](#)

رده‌های این صفحه : [اخلاق اسلامی](#) | [عمل صالح](#) | [فضائل اخلاقی](#)